

Toen de katholieken Nederland veroverden

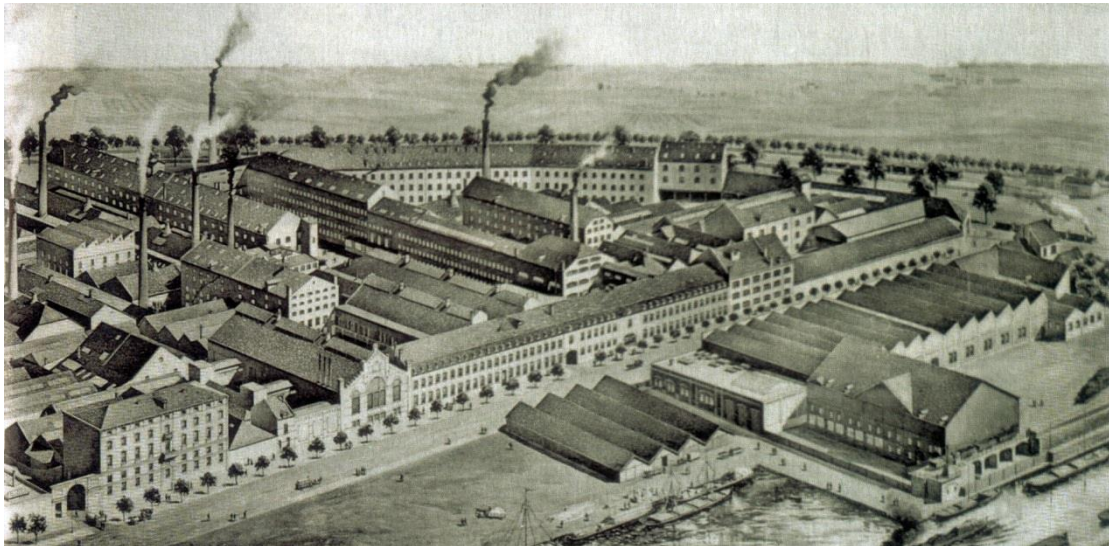
Verslag van een gesprek met Frans Verhagen¹

1. DE KATHOLIEKE EMANCIPATIE EN DE JONGE JAREN VAN CHARLES RUIJS (1873 – 1918)

Toen Charles Ruijs de Beerenbrouck in 1873 werd geboren was de katholieke emancipatie in volle gang. De emancipatie was begonnen met het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie in 1853 en zou in zekere zin worden afgerond in 1918, toen Ruijs de Beerenbrouck de eerste katholieke minister-president van Nederland werd. Ruijs groeide op in Maastricht, in die tijd met de aardewerk – en glasfabrieken van de familie Regout een voorname industriestad en een van steden waarin het socialisme weerklank vond. Het was in de tijd dat paus Leo XIII vanwege de situatie van de arbeidersklasse in 1891 de encycliek *Rerum Novarum* schreef waarmee de katholieke kerk haar sociale leer introduceerde en zij een alternatief ontwikkelde voor socialisme en kapitalisme. In de periode van het eerste kabinet Ruijs werd op basis van deze leer door de katholieke minister Piet Aalberse sociale wetgeving ingevoerd.

ME: Was Ruijs van huis uit oprecht sociaal meevoelend of leerde hij later sociaal te denken? Je noemt in de biografie bijvoorbeeld dat Ruijs op school zat bij de Broeders van Maastricht. Daar kwam hij met kinderen van verschillende sociale achtergronden in aanraking. Later liet hij gasten zien hoe de mensen in armoede leefden in het vroeg-industriële Maastricht.

FV: Aan de sociale situatie kon je in het Maastricht van die tijd niet ontkomen. De familie Ruijs woonde in Maastricht als het ware om de hoek van de Stokstraat, een verpauperde buurt in de binnenstad. Dus ik denk dat hij zich al vroeg goed bewust was van de armoede en de ellende, maar hij was ook zeer – zoals Maastrichtenaars soms nog steeds zijn – zeer stand bewust. Ze spraken Frans thuis, er was een gouvernante en hij las Franse boeken. Of zijn sociale gevoelens oprecht voortkomen uit sociale bewogenheid, je kunt het nooit helemaal uit elkaar halen, maar wat bij hem altijd – ik ben ervan overtuigd – een rol heeft gespeeld is dat hij zich zorgen maakte, met name over de kans dat armen zouden afdwalen van de kerk en het kerkelijk gezag als je geen sociaal beleid had. Terwijl Aalberse *Rerum Novarum* las en zei “*he, he, eindelijk!*”, denk ik dat Ruijs zei “*nou dat gaat wel heel erg ver*”.

De glas- en aardewerkfabrieken van Regout in Maastricht aan de Boschstraat

Ruijs was nog jong, student. Maar hij heeft vrij snel ingespeeld op de sociale beweging. Ik heb kunnen vaststellen in mijn onderzoek dat hij op een groot aantal punten heel bewust dingen heeft gedaan om te concurreren met de socialisten. Heeft hij dat uit sociale overwegingen gedaan of puur uit politieke

¹ Gesprek van Maurice Essers (ME) met Frans Verhagen (FV), auteur van 'Toen de katholieken Nederland veroverden' (biografie Charles Ruijs de Beerenbrouck, Nederlands eerste katholieke minister-president), over de politieke macht van katholieken. Boom 2015 ISBN: 978 90 8953657, 350 blz., € 29,90.

overwegingen? Ik denk dat je ze niet uit elkaar kunt halen. Maar om steeds maar te zeggen, zoals de bewonderaars van Ruijs doen, dat de man zo'n fantastische sociaal ingesteld persoon was, gaat mij te ver.

ME: *Een andere verklaring – daar sta je allicht sceptisch tegenover – is een sociale bewogenheid vanuit zijn geloof. Jouw verklaring is, zo lijkt het, meer politiek: Ruijs wilde de katholieke eenheid bewaren. Of eigenlijk, die eenheid creëren, want die was er nog niet in 1918.*

FV: We hebben het nu nog over Rerum Novarum, 1891. Toen was de inzet om te voorkomen dat mensen zouden afdwalen. Wat je in die tijd zag gebeuren in Maastricht in 1895 is de staking van glasblazers, die redelijk succesvol was. Dan denken een heleboel arbeiders: “hé, als zij dat kunnen dan moeten wij ook iets gaan doen”. Dan komen ze in het vaarwater van de socialisten en dat was gevaarlijk voor het gezag van de kerk. Ik denk dat dit motief altijd in hun achterhoofd speelde. Ook bij Aalberse, maar bij Ruijs nog veel meer.

ME: *Je noemt op een gegeven moment in het proefschrift dat Ruijs een opdracht had.*

FV: Ja, in twee betekenissen. De opdracht vanuit het geloof en letterlijk de opdracht vanuit Rome. Ik denk dat je in revolutionair opzicht de betekenis van Rerum Novarum niet te hoog kunt inschatten. Dat is zo ontzettend belangrijk geweest, maar het was een laatkomertje. Omdat Nederland zo'n achterlijk land was en behoorlijk ver achter lag wat industrialisatie betreft, kwam Rerum Novarum in Nederland nog net op tijd.

ME: *Hoe moeten we de rol van de kerk in de politiek van die tijd zien? Het is vanuit onze tijd bezien merkwaardig dat priesters als Schaepman en Nolens aan de basis stonden van katholieke partijvorming in de Tweede Kamer.*

FV: Je moet een onderscheid maken tussen de priesters-politici en de priesters die door de bisschoppen overal werden bijgezet als controle-instituut. De Kamerleden zijn altijd in overgrote meerderheid burgers geweest. Schaepman heeft ook heel wat tegenstand moeten overwinnen voordat hij zich überhaupt kandidaat kon stellen. Nolens was een protégé van Schaepman. Veel meer priesters zijn er niet geweest in de katholieke politiek. Daarnaast waren priesters betrokken bij vakbonden en allerlei verenigingen. Ook de studentenvereniging Augustinus in Leiden, waarvan Ruijs op verzoek van Aalberse de eerste voorzitter werd, kon pas worden opgericht nadat toestemming van de bisschop was verkregen. Er moest ook altijd een priester bij de bestuursvergaderingen van die verenigingen zitten.

ME: *De relatie tussen de beide katholieke voormannen Ruijs en Aalberse is een van de onderwerpen die in je proefschrift behandeld worden. Ruijs was van adel, Aalberse de zoon van een Leids banketbakker.*

FV: De conclusie is uiteindelijk dat Aalberse en Ruijs elkaar nodig hadden. Ze konden alleen maar met elkaar functioneren. Ruijs als degene die de boel bij elkaar hield, om het zo maar eens te zeggen. Aalberse als degene die een visie had, die wist hoe hij sociale wetgeving in elkaar moest zetten. Hun verschillende achtergrond had niet met die hoofdlijn te maken. Wel had die invloed op hun onderlinge verhouding want Ruijs was nooit te beroerd om Aalberse met zijn achtergrond van middenstand te confronteren. Dat speelt met name rond de jaren 1906-1908, de tijd van de Katholieke Sociale Actie. Want daar had je de vier jonkheren: Ruijs, Van Nispen, Van Wijnbergen en dan Regout, die voortdurend Aalberse zat te kleineren terwijl Aalberse de hardste werker was. Daar bleef een heleboel oud zeer, maar ze hadden elkaar nodig.

2. DE EERSTE WERELDOORLOG (1914-1918)

ME: *Aan het einde van de periode van de katholieke emancipatie komt de Eerste Wereldoorlog. Je schrijft dat toen een prop losschoot. Nou is bekend dat oorlogen kunnen leiden tot grote maatschappelijke veranderingen. Ze leiden tot hoge overheidsuitgaven. Het is ook de periode van het algemene kiesrecht en van de vrouwenemancipatie. Ik zag onlangs foto's van scholieren van een Amsterdamse katholieke meisjesschool in 1924. Ik verbaasde me over de zelfbewuste uitstraling in hun blikken, kleding en haardracht. Ze krijgen kans om een beroep te leren, te studeren etc. Ze zitten bij zusters Franciscanessen op school (het Fons Vitae in Amsterdam). Die emancipatiedrang heeft me verbaasd.*

FV: Ik heb steeds gezegd dat de emancipatie voltooid was in 1918. Ik bedoel dan de politieke emancipatie. Mannen als Schaepman en Nolens zijn eigenlijk het product van die emancipatie, meer dan dat ze zelf de emancipatie tot stand hebben gebracht. Ik denk overigens dat je op de universiteit geen katholieke vrouwen tegenkwam. Niet te hard van stapel lopen hoor! Er zijn discussies in de Kamer geweest. Ik

refereer aan eentje geloof ik, waarbij een katholieke voorman voorstelde dat als iemand gaat trouwen dat zij dan thuis moet blijven en voor de kinderen moest zorgen. Daar hebben de katholieken wel heel lang over gedaan voordat ze daar een beetje vanaf waren. Maar het is wel zo dat in 1917 het vrouwenkiesrecht in de Grondwet terecht komt als optie. Het werd nog meteen niet uitgevoerd, althans niet het actieve kiesrecht, wel passief, vreemd genoeg.

De meisjes van het Fons Vitae in Amsterdam (1924) , zie Nieuwsbrief 12, SKE

Het actieve kiesrecht komt eigenlijk pas door Troelstra en dankzij de liberale politicus Marchant, die daarvoor al initiatieven had ingediend. De katholieken moesten daar niets van hebben eigenlijk, maar hebben toch eind 1918 in de Tweede Kamer het kiesrecht voor vrouwen weggegeven. Tot ergernis van Aalberse, waarvan je zou verwachten dat hij progressiever zou zijn. Die termen hebben overigens allemaal niet zoveel te betekenen. Ik denk hoe dan ook dat je de katholieken in die tijd niet moet overschatten voor de maatschappelijke rol die ze aan vrouwen wilden toebedelen buiten het gezin en de voortplanting.

3. DE FORMATIE 1918

De vader van Frans Verhagen schreef in 1952 een proefschrift over de formatie van het eerste kabinet Ruijs in 1918. De formatie vond plaats na de eerste algemene verkiezingen en de eerste verkiezingen op basis van een stelsel van evenredige vertegenwoordiging (in plaats van een districtenstelsel). Er kwamen landelijke lijsten. De katholieken, verenigd in de "Roomsche lijst", werden de grootste partij. De liberalen waren de grootste verliezers. Nolens nam de informatie op zich. Hij plaatste de liberalen en de socialisten buiten spel en baande zo de weg voor het eerste kabinet Ruijs.

Roomsche lijst	30 zetels
ARP	13 zetels
CHU	7 zetels
SDAP	22 zetels
Liberalen	15 zetels
Overigen	13 zetels
Totaal	100 zetels

ME: *Ik las dat je vader een proefschrift heeft geschreven over de formatie van het eerste Kabinet Ruijs.*

FV: Zijn proefschrift kwam eigenlijk vanuit een typisch katholiek gevoel dat de katholieken door Oud niet serieus genomen zijn omdat Oud in zijn werk over de parlementaire geschiedenis over dit kabinet schreef

alsof de informateur Nolens in feite de premier was: een kabinet Nolens zonder Nolens.² Mijn vader was een Ruijs-fan. Hij vond Ruijs een belangrijke katholieke voorman. Dit speelt met name net voor, tijdens en na de Tweede Wereldoorlog. Hij wilde het beeld van Ruijs rechtzetten en dat heeft hij naar mijn idee achteraf ook redelijk goed gedaan. Maar dat was een zeer beperkt onderwerp.

ME: *De formatie is niettemin interessant. Je hebt een verkiezingsuitslag in 1918 van 30 zetels voor de katholieken op de 100 zetels in totaal. Er was nog nooit een katholieke premier geweest. De katholieken waren de grootste partij, als je toen al van partijen kon spreken, maar wel een minderheid. Waarom is niet voor een andere premier gekozen?*

FV: Dat is een mooi punt. Twee dingen. Het eerste is: Nolens eiste die positie op als informateur, omdat hij wilde dat de grootste partij het voortouw nam. Als je de grootste bent en de eerste bent die mag formeren dan kun je richting geven. Dat wilde Nolens. Hij was een hele goede politicus. Maar ja, hij kon zelf geen premier worden als priester en het feit lag er simpel dat de protestanten geen premiers in voorraad hadden.

De verkiezingen van 1918

ME: *Er waren geen geschikte andere kandidaten?*

FV: Te oud of niet beschikbaar. Colijn was net groot geld aan het verdienen en had het daar veel te druk mee, die zat bij de Bataafse Petroleum Maatschappij. De Savornin Lohman was te oud. De Minister van Koloniën, Idenburg, was ook te oud. Er waren gewoon geen kandidaten. Er waren eigenlijk ook maar drie katholieken, die in aanmerking kwamen. Het ging om Loeff, Ruijs en zijn vriend Van Nispen tot Sevenaer. Ik denk dat Ruijs al meteen bovenaan Nolens lijstje stond. Nolens kende Van Nispen goed, want die had al 16 jaar in de Kamer gezeten voordat hij als ambassadeur naar Rome ging. Nolens zal hebben vermoed dat Van Nispen het niet aan zou durven. Ruijs daarentegen, die stapte er gewoon met twee benen in en dat is de belangrijkste reden dat er geen protestantse premier kwam. Al ik weet niet of een protestants premier het had kunnen redden met een kabinet met een meerderheid aan katholieke ministers. Ik denk dat dan al snel gezegd zou zijn: *“nemen jullie de verantwoordelijkheid maar”*. Want iedereen dacht dat het al vrij snel mis zou gaan. Iedereen dacht ook van Ruijs dat hij een eendagsvlieg zou zijn, dat hij vrij snel zou zijn opgebrand. Maar hij heeft het toch 11 jaar vol gehouden.

² Het interbellum is beschreven in zes delen door P.J. Oud, *Het jongste verleden. Parlementaire geschiedenis van Nederland, 1918-1940*, Assen, 1948-1951, waarvan in 1968 een herdruk verscheen.

ME: *Waarom een interconfessioneel kabinet in 1918? Was de angst voor een overstap van katholieke arbeiders naar de socialisten de reden dat het in 1918 niet tot een samenwerking met de socialisten is gekomen? In 1918 had door de katholieken immers ook een meerderheidskabinet gevormd kunnen worden met de socialisten.*

FV: De reden is heel simpel. Nolens had dat ook goed gezien. Zodra je met de SDAP gaat samenwerken dan zijn ze geen boeven meer, dan zijn ze geen bedreiging meer. Dan zie je dat dat ook allemaal normale mensen zijn die proberen de arbeidersbelangen te behartigen. Dan is er niet echt een dringende reden voor een katholieke arbeider meer om katholiek te stemmen. En dan krijg je ook nog de anti-SDAP motie. Dus ik denk niet dat die optie er in zat. Maar er zijn ook andere redenen. Ik verwijs hiervoor naar een proefschrift van Abraham de Swaan. Coalities zijn over het algemeen de kleinst mogelijk aaneengesloten coalitie. En als je gaat kijken in de geschiedenis dan klopt dat heel vaak. In dit geval dus ook. Het kabinet had 50 zetels en de steun van de ene katholieke zetel die nog ergens rondzweefde. Dat was voldoende om de kleinst mogelijke gesloten coalitie in 1918 te maken. Wat dat betreft was dat volstrekt logisch. En verder, en dat is wel heel belangrijk, ook de werkgeverskant en de elite-kant zouden af hebben kunnen vallen. Als je met de SDAP zou gaan samenwerken in 1918 of überhaupt ergens in die tijd, dan had je meer sociaal beleid moeten gaan doen. Dan was de dreiging ook acuut dat Van Wijnbergen en de werkgevers hun eigen partij zouden gaan beginnen.

4. DE PERSOON RUIJS

Je schrijft in je proefschrift dat er twee onverenigbare beelden van Ruijs zijn. Dat van de tweederangs-politicus, die als minister-president niet veel tot stand heeft gebracht. En dat van de grote voorganger van de katholieke emancipatie. Een godvruchtig, dienstbaar en sociale man en voorbeeldige echtgenoot.

ME: *Hoe kijk je zelf tegen Ruijs aan in vergelijking met het beeld dat je vader en je grootvader gaven?*

FV: Er zijn een aantal grote verschillen. Mijn grootvader is secretaris geweest van de RKSP en van de katholieke kiesverenigingen voor die tijd. Hij heeft daarna als kamerlid met Ruijs altijd samengewerkt. Zowel mijn grootvader als mijn vader waren grote bewonderaars van Ruijs; tamelijk kritiekloze bewonderaars. Dat blijkt uit hun geschriften, waaronder het proefschrift van mijn vader. Ik heb het gelezen toen ik aan het studeren was, toen ik 20 was of 21. In een periode dat ik dacht: met dat katholieke zuiden wil ik niets meer te maken hebben. Ik zat in Groningen. Ik was wel in parlementaire geschiedenis geïnteresseerd en wat mij opviel is dat zij alles naar Ruijs toe praatten. Ook nu nog worden door auteurs aan Ruijs allerlei persoonlijke kwaliteiten toegekend die mij onwaarschijnlijk voorkomen. Een politicus die nooit liegt en bedriegt, die nooit achterom gaat, die nooit iemand pootje haakt. Dat soort politici zijn er volgens mij niet zo gek veel. Een politicus die zijn huwelijk in stand weet te houden op een behoorlijke manier. Daarvan zijn er heel weinig.

Vrij snel toen ik in de archieven dook (waaronder de persoonlijke archieven) kwam ik erachter dat het huwelijk van Ruijs helemaal niet zo fantastisch was als wel werd voorgesteld. Toen bleek ook dat Ruijs een veel interessantere en complexere man was dan ik gedacht had. Juist doordat mijn vader Ruijs zo op een voetstuk zette, was hij ook meteen zwakker omdat het een soort katholiek heiligenbeeld werd. De mensen die in politiek geïnteresseerd waren zeiden; ja, maar die Ruijs is een katholiek. Door zijn complexiteit wordt hij – vind ik – als politicus interessanter. Daar verschil ik dus nadrukkelijk met mijn vader, al is de conclusie van het proefschrift ongeveer gelijk, dat wil zeggen over de periode. Ik denk namelijk ook dat Ruijs essentieel was voor het formeren van het kabinet omdat aan het eind een paar problemen opdoken die Ruijs op een kenmerkende manier heeft opgelost.

Ruijs

Naderhand zijn veel formaties in de allerlaatste fase stukgelopen, in 1926 zelfs op de laatste dag. Dan is het wel knap dat je het voor elkaar kreeg. Ik denk dat Ruijs wat dat betreft als politicus meer eer verdient dan mijn vader hem gaf. Op een aantal dingen zijn wij het oneens. Ik denk dat Ruijs al in 1920 Nolens vervelend begon te vinden, als iemand die hem voortdurend probeerde te sturen en te "helpen". Dat is ook een van de persoonlijke kenmerken van Ruijs die bij mijn vader en mijn grootvader niet over het voetlicht komen, dat hij eigenlijk wel jaloers was en ook vervelend tegen mensen die met hem concurreerden. Dat deed hij met Aalberse, heel sterk, en dat deed hij met Nolens en dat gebeurde al heel vroeg. Waar mijn vader had gezegd dat de scheiding der geesten tussen Nolens en Ruijs in 1926/1927 begon, denk ik dat het in 1920 al bezig was.

5. EEN REVOLUTIONAIRE TIJD (1918)?

De tweede helft van 1918 was een roerige periode. Eerst was er de democratische revolutie van 3 juli 1918 toen de eerste algemene verkiezingen plaatsvonden. In november volgende de ontwikkelingen elkaar snel op. De Duitse keizer vluchtte naar Nederland, in Duitsland vond een revolutie plaats, er was een oproer van soldaten op de Harskamp (Veluwe), de SDAP-leider Troelstra riep ook in Nederland de revolutie uit, katholieke manifestaties op het Malieveld in Den Haag om het koningshuis te ondersteunen en er kwam de eerste katholieke minister-president. Ruijs werd niet alleen minister-president maar ook minister van Binnenlandse Zaken waardoor de macht van protestanten in het openbaar bestuur werd doorbroken.

ME: *Was het een revolutiejaar 1918? Eerst de socialisten, dan de katholieken?*

FV: Als ik het zo allemaal teruglees rond Troelstra dan denk ik: nou, nou, een storm in een glas water. Ja, de Koningin zal zich zorgen hebben gemaakt dat wat in die tijd in Duitsland gebeurde, dat dat ook kon overslaan. Maar of Troelstra het ooit zo bedoeld heeft? Hij is door zijn partij steeds teruggefloten.

Bij het kabinet Ruijs speelde dat nu via de Minister van Binnenlandse Zaken op het niveau van gemeente en provincie katholieken konden benoemd worden als burgemeester en Commissaris van de Koningin. Ruijs was niet alleen de eerste katholieke premier, maar was ook de eerste katholiek die op Binnenlandse Zaken kwam en die patronagemacht kreeg. Is dat revolutionair? Ach...

6. RUIJS EN DE KATHOLIEKE EMANCIPATIE

ME: *Moesten katholieke bestuurders in Den Haag niet op eieren blijven lopen, bijvoorbeeld ten aanzien van het processieverbod en de kwestie rond de gezant bij de Heilige Stoel? Ruijs werd aanvankelijk niet meer dan gedoogd, bij gebrek aan iemand anders. Iemand als Marchant, die katholiek werd moest om die reden aftreden, of de Koningin die weigerde kardinaal Van Rossum tijdens het Eucharistisch Congres in 1924 in Amsterdam te ontvangen.*

FV: De katholieken gingen soms erg ver. Zo wilden de bisschoppen dat de katholieke standsorganisaties invloed zouden krijgen op wie in de Kamer van de Arbeid vertegenwoordigd zouden zijn. Dat kon natuurlijk niet. De bisschoppen waren wat dat betreft politiek dom. Ruijs moest een paar keer, met name in Roermond, aan de bel trekken. De bisschop eiste dat er een katholieke mijnwerkersbond zou komen, terwijl de mijnwerkers gewend waren om in een christelijke bond te zitten. Ruijs zei tegen de bisschoppen dat ze het zo niet moesten aanpakken als zij de katholieke zetels in Den Haag wilden behouden. De bisschoppen hadden geen flauw benul hoe de wereld echt in elkaar zat.

Links: Ruijs en bisschop Aengenent (deze foto is de cover van de handelseditie van het proefschrift). Midden: Troelstra. Rechts: kardinaal Van Rossum, die zich in vol ornaat presenteerde bij het bezoek aan het Eucharistisch Congres in 1924 in Amsterdam.

7. DE ARBEIDERS EN DE KATHOLIEKE PARTIJ

De invoering van het sociale werkplan van het kabinet Ruijs leidde o.a. tot de instelling van de Raad van Arbeid (overleg tussen werkgevers en werknemers), de 45-urige werkweek, de vrije zaterdagmiddag, collectieve arbeidscontracten, ouderdomsrente, een verdere beperking van kinderarbeid en aanpassingen van Invaliditeitswet, Ziektewet en Ongevallenwet. Aldus nam een op de sociale leer van de kerk gebaseerd beleid de socialisten de wind uit de zeilen. Spoedig keerde echter het economische tij en kwamen de door minister Aalberse doorgevoerde maatregelen onder druk te staan. De werkgevers begonnen zich te roeren. Ook protestanten en liberalen verzetten zich tegen het kostbare sociale beleid. Binnen de katholieke lijst kwam de tegenstelling tussen arbeid en kapitaal aan de orde. Ruijs wist echter met steun van de bisschoppen de katholieke eenheid te bewaren en te versterken met de oprichting van de Rooms Katholieke Staatspartij (RKSP) in 1926, waarvan hij de eerste voorzitter werd. Zowel in de partijtop als in de Tweede Kamerfractie werden de standen (werkgevers, boeren, middenstanders en arbeiders) vertegenwoordigd. Verhagen over de intenties van de katholieke leiders: *“Terwijl Nolens in de Kamerfractie de zaak bij elkaar hield, deed Ruijs dat na zijn minister-presidentschap op partijniveau. Hij wist dat het noodzakelijk was de arbeiders via het Werkliedenverbond een rol in de fractie te geven en ging daar gemakkelijk mee akkoord. Van hun kant wisten de leiders van de katholieke arbeiders heel goed dat ze een grotere rol konden spelen binnen de RKSP dan erbuiten en ze kregen rollen aangeboden die deze inschatting bevestigden, althans in hun eigen ogen. (...) Eenmaal deel van de fractie, liepen de afgevaardigden van de arbeiders aan de leiband van de noodzakelijke katholieke eenheid.”*

- ME: *Je suggereert van de katholieke arbeiders dat ze als het ware werden bedonderd en gemanipuleerd om op de katholieke partij te stemmen, en dat vanuit de klassentegenstelling de SDAP de partij is die voor hun belangen het beste kan opkomen.*
- FV: Ik heb dat zo niet gezegd hoor, ha ha. Ik denk dat je gewoon realistisch moet zijn. Als je als katholieke partij wilde claimen dat je de katholieke belangen vertegenwoordigde, dan moest je ook aan die arbeider duidelijk maken dat het niet alleen maar elite-belangen waren. Met de RKSP in 1926 ontstaat een volkspartij, wat ik een heel belangrijke ontwikkeling vind. Dat past helemaal in het katholieke denken. Ruijs moest altijd aan allebei die kanten denken.
- ME: *Uiteindelijk kregen de vertegenwoordigers van de katholieke arbeiders via de RKSP zetels in de Tweede Kamer. Je spreekt over het Roomse sprookje en lijkt te bedoelen at de arbeiders zich laten ringeloren door valse solidariteitsgevoelens vanuit de gedachte van Rerum Novarum dat alle standen en klassen vertegenwoordigd moeten zijn binnen de katholieke politiek.*
- FV: De vakbonden realiseerden zich dat hun mensen als die zich kandidaat stelden op de lijst voor de RKSP te komen dat die eigenlijk steeds de boodschap kregen van: “*Nou, daar ben je nog niet aan toe. Laat de belangenbehartiging maar aan ons over*”. Dat is die valse belofte. Op een gegeven moment denken ze dan ‘*ja het zit wel goed met jullie*’ en dat heeft Ruijs feilloos door. Daarom krijg je dat rare, lastige systeem, met 8 of 9 katholieke arbeidersvertegenwoordigers in de Tweede Kamer. Dat valt samen met de ontwikkeling in de RKSP tot volkspartij. Ik denk dat Ruijs zich daar terecht voor heeft ingezet. Ik ben zelf ook een fan van volkspartijen, partijen waarin alle standen/klassen zijn vertegenwoordigd.
- ME *In de jaren dertig kwam de economische crisis. De sinds het kabinet Ruijs ontwikkelde sociale wetgeving maakte pas op de plaats. De katholieke zuil en de katholieke politieke macht bleven echter in stand.*
- FV: Je kan zeggen dat gehandeld is vanuit een belangenbehartigingspositie en niet zozeer vanuit oprechtheid en het gevoel van opdracht. Of de katholieke arbeiders niet beter uit waren geweest is een interessante vraag om een keer speculatief te beantwoorden. Die arbeiders waren ogenschijnlijk beter af geweest als ze eerder op de SDAP gestemd hadden, want dan was er veel eerder een verzorgingsstaat ontstaan. De SDAP was dan gewoon veel groter geweest. Aalberse ontdekte al snel dat de sociale wetgeving onder druk kwam te staan. Sociale maatregelen werden, toen de economie een beetje terugliep, meteen weer teruggedraaid. Dat was met de socialisten nooit gebeurd. Ik denk dus dat de arbeiders beter af geweest waren als ze naar de SDAP waren overgestapt.

Kabinet Ruijs de Beerenbrouck 3 (1929-1933)

- ME Wat vind je van de rol van de katholieke politiek in de jaren dertig na het vertrek van Ruijs?

- FV Het Nederlandse beleid was in de jaren dertig echt desastreus door vast te houden aan de gouden standaard en door aan Colijn te blijven hangen. Je krijgt dan een omkering van zaken. De katholieken hebben hun machtspositie in feite verloren, maar om macht te behouden moeten ze Colijn steunen en hem een machtspositie geven die hij anders nooit gehad zou hebben. Dat is bizar. Ik denk dat Ruijs Colijn bij de kabinetsformatie in 1925 gebruikt heeft, dat vond ik heel knap. Het was ook een beetje verrassend voor mij. Maar omgekeerd heeft Colijn in de jaren '30 de katholieken gebruikt. Ze durfden niet uit het kabinet te stappen omdat ze bang waren dan uit elkaar te vallen. Zeker in 1937. Als ze dan in het kabinet Colijn gaan zitten dan wordt het helemaal pappen en nathouden. Beleidsmatig een drama. Nederland in een crisis: het laatste land dat de goudstandaard liet vallen. Dat was echt treurig.

8. DE ERFENIS VAN RUIJS

Ruijs de Beerenbrouck overleed in 1936, drie jaar na het einde van zijn derde kabinet.

ME *is de oprichting van de RKSP en haar ontwikkeling tot volkspartij een belangrijke erfenis van Ruijs?*

- FV Ik vind het een armoede van de huidige politiek dat we alleen nog belangenpartijen over hebben. Met twee uitzonderingen: CDA en PvdA. Ik denk dat je een partij moet hebben die alle rangen en standen vertegenwoordigt vanuit een bepaalde ideologie. Of dat nou vanuit het geloof komt of vanuit Das Kapital, dat maakt me eigenlijk niet zo veel uit. Als het maar een brede partij is. Ruijs had dat goed gezien. Hij zegt terecht dat zijn partij iedereen moet vertegenwoordigen in die zin, vanuit een katholiek perspectief. Na de Tweede Wereldoorlog heeft de PvdA eigenlijk hetzelfde gedaan. Je ziet dat er dan twee grote volkspartijen zijn. De VVD is dat nooit echt geweest en nu al helemaal niet meer. D'66 is ook een partij van belangen. De SP zit aan de andere kant een beetje klem, net als de PVV. Dus ik denk dat Ruijs in dat opzicht een visionair was. Dat had hij goed gezien. En daarbij hoorde, want zo kwamen we erop, dat de katholieke arbeiders vertegenwoordigers in de Kamer hadden. Het was ook de enige manier om die arbeiders ervan te overtuigen dat ze RKSP moesten stemmen. Wel werden de werknemersvertegenwoordigers in de Kamer onder druk gezet door de rest om mee te stemmen, ook als dan niet in het belang van de arbeiders was.

ME: *Is Ruijs daarmee ook de vader van de verzuiling?*

- FV: De hele Nederlandse samenleving was en bleef het product van de verzuiling. Aan de top werkten die zuilen samen. Ze wisten heel goed dat ze elkaar nodig hadden om te besturen. In Nederland zijn we altijd pragmatisch geweest. Uiteindelijk zijn de verschillen niet zo groot en moeten we toch een beetje geven: beetje hier, beetje daar. Dat is onze verzuilde samenleving. Ik denk dat de belangrijke erfenis van Ruijs is dat hij ervoor gezorgd heeft dat die eenheid gegarandeerd was, veilig was. Dat ook de bisschoppen zich er niet meer zorgen over hoefden te maken. Dat deden ze natuurlijk nog wel, maar aan het eind van de periode Ruijs is er geen kans meer dat er een werkgeverspartij komt of een katholieke arbeiderspartij. Daarmee heeft hij ook de basis gelegd voor de samenwerking met de socialisten van na de Tweede Wereldoorlog en daarom geef ik Ruijs veel meer invloed dan hij zich zelf ooit gerealiseerd heeft.

ME: *Hoe groot is de invloed van Ruijs nog? Lubbers is de laatste katholieke premier. Was het einde van zijn laatste kabinet in 1994 het einde van de katholieke machtsvorming die in 1918 in gang is gezet?*

- FV: Nee, de ontwikkelingen die in 1918 in gang zijn gezet gaan door. De Nederlandse verzorgingsstaat is het product van corporatief denken en dat corporatieve denken was zowel bij de socialisten sterk als (opgelegd door de Paus) bij de katholieken. Na de Tweede Wereldoorlog konden die elkaar goed vinden en toen is de Nederlandse samenleving op die manier geordend.

Er zijn na de Tweede Wereldoorlog 2 breekpunten. Het eerste is in de jaren vijftig als de bisschoppen het met het Mandement nodig vinden om te vertellen dat je op de KVP moet stemmen en dat je geen lid van de PvdA mag zijn. Die voelden al aankomen dat het niet goed zal gaan en dat de kerk in de jaren 60 met een noodgang verdwijnt. Dan doen de katholieken nog een sluwe reddingsactie door het CDA te creëren, waarin ze tot en met Lubbers eigenlijk dominant waren. In 1994 is er dat tweede breekpunt omdat dat de eerste keer is dat er geen katholieke minister meer is in een Kabinet. Dat is het einde van een periode van machtspolitiek en dat zal niet gauw meer veranderen. Dus we blijven wel het product van een samenleving die mede door de katholieken vorm gegeven is. Ik zeg nadrukkelijk "mede" want zoals het in de jaren '50 georganiseerd is geraakt werd het veel breder en daar had je de socialisten voor nodig, de PvdA.